

Revista Unicum
Escola Superior de
Conservació i Restauració
de Béns Culturals de
Catalunya

Directora: Lúdia Balust Claverol
Consell de Redacció: M.Àngels Balliu Badia, M.Asunción Beltrá Cantó, Júlia Chinchilla Sánchez, Miquel Mirambell Abancó i Sonia Rosa Guisado.
Direcció editorial: M.Àngels Balliu Badia i Miquel Mirambell Abancó.
Col·laboració: Andrea Carrión Fons i Alberto Federico Ruiz Fuster.

Disseny gràfic i maquetació: Verónica Ramírez Calise i Cecilia Ramírez Calise.
Impressió: Novoprint.
Edició: ACARC (Associació Cultural en l'Àmbit de la Restauració i Conservació) de l'Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya.
Administrador: Joaquim Camps Giralt.

Director de l'ESCRBCC: Xavier Figueras Nogués.

Dipòsit legal: B-16094-2002
ISSN: 1579-3613

Portada i contraportada: Detall del procés de soldadura de fils al pendó de l'església de Sant Miquel de Conques (Pallars Jussà) (Fotografia: Lúdia Balust).

Unicum és una revista oberta a totes les opinions, però no s'identifica necessàriament amb les dels seus col·laboradors. Si desitgeu col·laborar amb la revista, poseu-vos en contacte amb l'ESCRBCC.

c/ Aiguablava, 109-113
 08033- Barcelona
 Tf. 93 354 69 92
 Fax: 93 276 28 27

www.xtec.cat/escrbcc
 correu electrònic: escrbcc@xtec.cat

Unicum

~ Núm. 6 · Maig 2007 ~

SUMARI / SUMARIO

Editorial / Editorial

Xavier Figueras Nogués director de l'ESCRBCC 4

Monografia / Monografía

Restauració del pendó de l'església de Sant Miquel de Conques / Restauración del pendón de la iglesia de San Miguel de Conques

● ANA GUILLÉN PASCUAL, NEUS CASAL BOSCH: Estudi històric del pendó de l'església de Sant Miquel de Conques / Estudio histórico del pendón de la iglesia de San Miguel de Conques 6

● ROSA ROCABAYERA VIÑAS, LÚDIA BALUST CLAVEROL: Caracterització dels materials i de la tècnica pictòrica / Caracterización de los materiales y de la técnica pictórica 16

● ANA GUILLÉN PASCUAL, NEUS CASAL BOSCH: Examen organolèptic i procés de conservació i restauració / Examen organoléptico y proceso de conservación y restauración 24

Conservació i restauració de pintura / Conservación y restauración de pintura

● ANNA RIERA MORA: La capella Ovetari o la feina de recomposar un puzzle / La capilla Ovetari o la tarea de recomponer un puzzle 42

● LORENA ANDINO POL: Restauració de pintura mural romana. Experiència al Museo Nazionale delle Terme di Diocleziano (Roma) / Restauración de pintura mural romana. Experiencia en el Museo Nazionale delle Terme di Diocleziano (Roma) 54

● ISABEL ALONSO GONZÁLEZ: Restauració de dues pintures sobre tela que pertanyen a l'església de Sant Miquel i Sant Sebastià de València / *Restauración de dos pinturas sobre lienzo pertenecientes a la iglesia de San Miguel y San Sebastián de Valencia* 60

● BÁRBARA ROSA FERRERO, M. CARMEN PÉREZ GARCÍA: Eccehomo de Viver: descobriment d'una obra oculta / *Eccehomo de Viver: descubrimiento de una obra oculta* 66

**Conservació i restauració d'escultura /
Conservación y restauración de escultura**

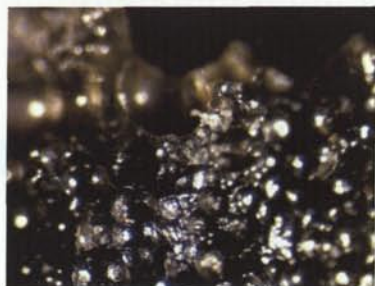

● MONTSERRAT ARTIGAU MIRALLES: Renaixement i barroc al monestir de Poblet: conservació i restauració de dues obres cabdals / *Renacimiento y barroco en el monasterio de Poblet: conservación y restauración de dos obras capitales* 72

● MANUEL ALAGARDA CARRATALÁ, MERCÈ ORIHUEL FERRÁNDIZ, M. CARMEN PÉREZ GARCÍA: Tecnologia aplicada al descobriment d'un referent romànic: "La Verge del Mar" de Benicarló / *Tecnología aplicada al descubrimiento de un referente románico: "La Virgen del Mar" de Benicarló* 80

**Conservació i restauració de béns arqueològics /
Conservación y restauración de bienes arqueológicos**

● BEGOÑA ALBERTOS FIGUEROA: Identificació d'una anella de pasta vítria procedent del jaciment ibèric de Mas de Mussol (L'Aldea, Tarragona) / *Identificación de una anilla de pasta vítrea procedente del yacimiento ibérico de Mas de Mussol (L'Aldea, Tarragona)* 88

● MARÍA LUISA GONZÁLEZ PENA: Estudi tècnic de la sítula dipositada al Museo de Zaragoza: la seva conservació-restauració / *Estudio técnico de la sítula depositada en el Museo de Zaragoza: su conservación-restauración* 94

**Conservació d'art contemporani /
Conservación de arte contemporáneo**

● M. TERESA PASTOR VALLS, M. CARMEN PÉREZ GARCÍA: Pintura contemporània: una aproximació als materials, principals alteracions i causes de degradació / *Pintura contemporánea: una aproximación a los materiales, principales alteraciones y causas de degradación* 104

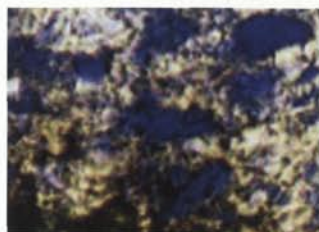

Intervenció interdisciplinària / Intervención interdisciplinaria

- VERÓNICA RAMÍREZ CALISE, CECÍLIA SANJURJO MARQUINE, ANNA VÉLEZ MAESTRE: Processos de conservació-restauració de peces de naturalesa diversa procedents de la masia de Can Manso a Cornellà de Llobregat / *Procesos de conservación-restauración de piezas de naturaleza diversa procedentes de la masía de Can Manso en Cornellà de Llobregat* 116

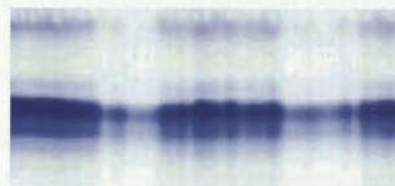

Tècniques analítiques / Técnicas analíticas

- JOSÉ LUIS PRADA PÉREZ, MAR CRISTINA CHAMORRO: Datació d'obres d'art i objectes arqueològics mitjançant la identificació de pigments artístics, amb tècniques de microscòpia òptica i electrònica / *Datación de obras de arte y objetos arqueológicos mediante la identificación de pigmentos artísticos, con técnicas de microscopía óptica y electrónica* 130

- NÚRIA ORIOLS PLADEVALL : Cromatografia en capa prima (TLC). Una eina útil per al conservador-restaurador / *Cromatografía en capa fina (TLC). Una herramienta útil para el conservador-restaurador* 148

Entrevista / Entrevista

- ROCÍO RODRÍGUEZ MATEO, GEMMA TORRA CAMPOS: Entrevista a Montserrat Pugès, cap del Departament de Restauració del Servei d'Arqueologia. Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona / *Entrevista a Montserrat Pugès, jefa del Departamento de Restauración del Servicio de Arqueología. Museo d'Història de la Ciutat de Barcelona* 162

Notícia / Noticia

- MIQUEL MIRAMBELL ABANCÓ: Presentació d'un llibre sobre el teginat de l'església de Sant Miquel de Montblanc restaurat per l'ESCRBCC / *Presentación de un libro sobre la armadura de la iglesia de San Miguel de Montblanc restaurada por la ESCRBCC* 172

Abstracts

- Elisabeth Carr Miquel 174

Résumés

- Dolors Sala Fenés 178

Advocant un cop més pel caràcter interdisciplinari que ha de caracteritzar la formació i la professió del conservador i restaurador, *Unicum* presenta en primer lloc una monografia elaborada a partir de la restauració d'un pendó pintat al tremp, procedent de l'església de Sant Miquel de Conques (Pallars Jussà). La monografia consta de tres articles. En el primer es fa un estudi històric, oferint una aproximació a la tipologia singular dels pendons. El següent tracta de la caracterització dels materials i la tècnica pictòrica emprada, i l'últim article explica els processos de conservació i restauració realitzats, els resultats obtinguts i els criteris seguits en tot el procés.

Segueix l'apartat dedicat a *Conservació i restauració de pintura* amb una sèrie d'articles que tracten intervencions de diverses característiques i procedències. El primer mostra la difícil i complexa restauració de la capella Ovetari (església dels Eremitani de Pàdua), destruïda totalment durant la segona guerra mundial.

El segon article explica la intervenció d'una pintura mural romana, ja intervinguda amb anterioritat, on es destaca i palesa la importància de la reversibilitat. El tercer resumeix el procés de restauració de dues pintures sobre tela, intervingudes durant les beques de formació que periòdicament convoca la Direcció General del Patrimoni Cultural Valencià.

Finalitza aquest apartat amb les investigacions portades a terme de forma paral·lela a la restauració d'una obra d'art. Això ha permès descobrir una obra de gran qualitat, oculta per intervencions anteriors a la nostra època.

En l'apartat de *Conservació i restauració d'escultura*, la primera aportació es refereix a la peculiaritat de la intervenció de dues obres de gran interès històric procedents del monestir de Poblet (Conca de Barberà), una d'elles és l'escultura de Sant Sebastià del retaule de l'altar major, obra de l'escultor Damià Forment. L'altra peça escultòrica és l'escut de la Casa Cardona i Sogorb, una obra de gran format del segle XVII.

En un segon article s'exposa un nou referent escultòric d'època romànica, exclusiu a Castelló de la Plana i que la investigació ha permès revelar a partir de l'escultura de *La Verge del Mar*.

En la secció de *Conservació i restauració de béns arqueològics* es tracta, en primer lloc, la identificació d'una anella ibèrica de pasta vítria a partir de l'anàlisi per espectroscòpia atòmica de raigs X. Segueix un segon estudi dedicat a un recipient romà trobat a Saragossa per tal de proposar tractaments de conservació preventiva i curativa, aplicats en base als criteris existents i posats al dia per ECCO.

En l'apartat de *Conservació d'Art Contemporani* es pretén efectuar, de manera didàctica i senzilla, una aproximació als materials emprats en la pintura moderna i contemporània, les seves alteracions i les principals causes que les provoquen.

Intervenció Interdisciplinària destaca la creació d'un equip interdisciplinari de restauradors de diverses especialitats per tal d'intercanviar coneixements i experiències i, així, solucionar problemes relatius a la conservació i la restauració de materials de naturalesa diferent i procedents d'un mateix espai.

Continuen dos escrits dedicats a *Tècniques analítiques*. El primer tracta de la datació d'obres d'art i objectes arqueològics a partir de la identificació dels pigments amb tècniques de microscòpia òptica i electrònica. L'altre presenta la cromatografia en capa prima (TLC) com a tècnica analítica aplicable als objectes artístics per tal de proporcionar informacions que serviran per fer propostes d'intervenció ben ajustades.

Continua el contingut del sumari amb una entrevista efectuada a Montserrat Pugès, cap del Departament de Restauració del Servei d'Arqueologia-Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

Finalitza el sumari amb una notícia que reflecteix el treball, la col·laboració i la difusió del nostre centre envers la conservació i la restauració del patrimoni. En aquest cas la notícia fa referència a la presentació del llibre *L'església de Sant Miquel de Montblanc i el seu teginat*. Aquesta publicació, de la qual els seus autors són tres professors de l'Escola, aplega i estudia la documentació recollida durant el procés de conservació i restauració que l'ESCRBCC ha realitzat en l'església de Sant Miquel durant les pràctiques d'estiu.

Xavier Figueras Nogués
Director de l'ESCRBCC